

YURTTAŞLIK BİLGİSİ KİTAPLARINDA KİMLİK VE VATANDAŞLIK (1950-1960)

Cem KARAKILIÇ* - Mustafa MÜJDECI**

Özet

İnsan düşüncesini, kişiliğini ve yeteneklerini geliştirebilmenin, toplumsal gelişmenin ve değişimin, insan ve toplum yaşamını maddi ve manevi yönden zenginleştirebilmenin temel gereği olan eğitim, fertleri mensup oldukları cemiyete faydalı hale getiren kültür faaliyetlerinin temelini teşkil eder. Eğitim, toplumun ruhî, manevî hüviyetini, şuurlu veya şuuraltı duygularını, özelemlerini, ahlak ve inancını, ferdi ve maşerî hasletlerini gösteren, toplumun derunî, ruhî varlığını, ahlak, millî benlik, inanç sahalarındaki manevî değerlerini tayin eden bir değerler bütünüdür. Eğitim aynı zamanda ideolojik söylemleri meşrulaştırma ve bu söylemlerle mücehhez bir kimlik var etme süreci olarak da kullanılabilir. Zira her iktidar benimsediği siyasî ve toplumsal düzeni gelecek nesillere aktarmak suretiyle ideolojisini meşrulaştırmak ve kendi ideolojisi çerçevesinde bir kimlik vücuda getirmek gayreti içindedir.

Türk inkılabının ilke ve esaslarını benimsemiş, millî his ve vatan muhabbeti yüksek, cüz'î ve küllî görev ve sorumluluklara sahip bir nesil ve bu ilke ve esaslarla teçhiz edilmiş bir "kimlik" inşa etmek, eğitim vasıtasıyla şeklen ve fikren "müeddeb (uslu) vatandaş kimliği" vücuda getirmek eğitim sistemimizin en temel vazifelerinden biridir. Cumhuriyetin kendi ideolojisiyle mütenasip bir "kimlik" yaratma idealinin pedagojik vasıtalarından biri yurttaşlık/vatandaşlık kitaplarıdır. Cumhuriyet çocuklarında kimlik ve erdem geliştirmek amacıyla kaleme alınan bu kitaplar, idealize edilen pek çok değer ve kavramın benimsenmesi ve yerleştirilmesinde etkili olmuştur. Bu çalışmada ilk ve orta dereceli okullarda ders kitabı olarak okutulan (1950-1960) yurttaşlık/vatandaşlık kitaplarında tasavvur ve tahayyül edilen kimlik ile yurttaşlık/vatandaşlık kitaplarının kimlik teşkil ve tatbikindeki yeri ve önemi üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler

Vatandaşlık/Yurttaşlık Kitabı, Vatandaş, Vatandaşlık, Kimlik, Cumhuriyet Kimliği

* MEB Tarih Öğretmeni, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Doktora Öğrencisi.

** Yrd.Doç.Dr., Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Fakültesi Öğretim Üyesi, Ankara/Türkiye. mmujdeci@hotmail.com

THE IDENTITY AND CITIZENSHIP IN THE BOOKS ON CITIZENSHIP (1950-1960)

Abstract

Education, which is the basic requirement to improve human thought, personality and abilities, to enrich human and society both materialistically and spiritually, constitutes all cultural activities. These cultural activities make individuals become beneficial people for the community they belong to. Education is a complement of values which shows the spiritual identity, the conscious and sub-conscious feelings, wishes, morality and beliefs and individualistic and communal features of the society. These features determine the inner, spiritual values of a society. Education is also used as a process to legitimize the ideological discourses and to form a qualified identity. Since each ruling power is in an effort to legitimize its ideology by carrying the political and social order it adopts to coming generations and to form an identity in accordance with its ideology.

One of the basic missions of our educational system is to constitute a generation that adopted the principles and fundamentals of Turkish revolution and that have strong national feelings, to form an identity which is qualified with these principles and fundamentals, to create a well-behaved citizen identity. The way to shape an "identity" in accordance with the ideology of the Turkish Republic is using the books on citizenship. These books aimed at flourishing such an identity and virtuousness and had a great impact to form such an identity of Turkish Citizenship. This study is about the identity which was considered in the citizenship books (studied at primary and secondary schools between 1950 and 1960) and the importance and impact of these books on constituting an identity.

Key Words

Books on Citizenship, Citizen, Citizenship, Identity, The Identity of The Republic

GİRİŞ

Bir özneyi tanımlamak için gerekli olan unsurların tümüne ve buna ek olarak “aynılıkla” ilgili, birlik, bağlantı, benzerlik, özerklik, değer ve duyguların tamamına işaret eden; hem toplumsal hem de psikolojik anlamda bireyin ne ve nerede olduğunu açıklayan referanslar toplamına kimlik denir.¹ Kimlik, başkalarına benzerlik veya aynı şeyleri paylaşmayı ve aynı karakteristik özelliklere sahip olmayı ifade eden bir kavram olmakla birlikte; bir duygu, aidiyet, var olma iradesi ve kendini ifade etme etrafında oluşmuş benzerliklerin, değerlerin ve duyguların toplamını ifade eden bir kavram olarak da tarif edilebilmektedir.² Her toplum sahip olduğu kimliği ve bilhassa millî kimliği gelecek nesillere aktarma uğraşı içindedir.

Kimliğin müteselsil bir surette intikal problemi ve kimlik vasıtasıyla inşa edilecek kitleler meselesi bir takım nakil vasıtalarını zaruri kılmıştır. Bu nakil vasıtalarının en önemlisi şüphesiz eğitimidir. Toplumun ruhî, manevî hüviyetini, şuurlu veya şuuraltı duygularını, özlemlerini, ahlak ve inancını, ferdî ve maşerî hasletlerini gösteren, toplumun derunî, ruhî varlığını, ahlak, millî benlik, inanç sahalarındaki manevi değerlerini tayin eden bir değerler bütünü olan eğitim, aynı zamanda ideolojik söylemleri meşrulaştırma ve bu söylemlerle mücehhez bir kimlik var etme süreci olarak da kullanılabilir. Zira her iktidar benimsediği siyasî ve toplumsal düzeni gelecek nesillere aktarmak suretiyle ideolojisini meşrulaştırmak ve kendi ideolojisi çerçevesinde bir kimlik vücuda getirmek gayreti içindedir.³

Eğitim öğretim sürecinin vazgeçilemez temel aracı ise ders kitaplarıdır. Bilindiği gibi ders kitapları, “bir ülkede uygulanan eğitim felsefesi ve görüşü çerçevesinde hazırlanmış, eğitimin amacı ve hedeflerini belirleyen ve bu hedefe nasıl ulaşılabileceğini gösteren konularını da içeren müfredat programının en somut hali” veya benzer şekilde “okul düzeyinde bir dersin müfredat programını desteklemek amacıyla belirli pedagojik ilkeler çerçevesinde yazılmış öğretim araçları” şeklinde tanımlanmaktadır⁴. Ders kitaplarının öğrencinin gelişiminde, eğitiminde ve öz yapısının biçimlenmesinde katkısı oldukça büyüktür. Ders kitapları öğrenme/öğretme sürecinde özellikle planlı eğitim uygulamalarında öğrencilerin neler öğreneceğini ve öğretmenlerin ise neler öğreteceğini önemli ölçüde belirleyen bir kaynaktır. Bu ba-

¹ Sevda Alankuş-Yumrul, “Yeni Hayali Kimlikler ve Yurttaşlar Demokrasisi”, *Birikim Dergisi*, Sayı: 71-72, (Mart-Nisan 1995), s.90.

² Pulat Tacar, *Kültürel Haklar Dünyadaki Uygulamalar ve Türkiye İçin Bir Model Önerisi*, Ankara: Gündoğan Yayınları, Haziran 1996, s.29.

³ Cem Karakılıç, “Eğitimin 2008 Karnesi”, *Türkiye Yazarlar Birliği Yıllığı 2009*, Haz. Faruk Yılmaz-Rıfkı Kaymaz, Ankara 2009, s.397.

⁴ Yücel Kabapınar, “Bir Öğretim Materyali Olarak Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Ders Kitapları”, *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Ders Kitapları*, (Ed. Cemil Öztürk, Dursun Dilek), Ankara, 2004, s.319.

kımdan ders kitabı bütün yönleri ile öğretimin hedeflerini gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır⁵.

Ders kitapları, kültürel niteliklerinin yanında politik nitelikleri ile üstü kapalı bir rol üstlenmekte ve politik propaganda aracı olarak kullanılmaktadır. Toplumsal düzenin korunması ve millî birlik ve beraberliğin sağlanması, ders kitaplarının toplumsallaşma sürecindeki önemli işlevlerinden birini oluşturmaktadır. Bu yönüyle de ders kitapları düzeni sağlayıcı ve sürdürücü bir işlevi yerine getirmektedir⁶. Toplumun egemen sınıfının ideolojisini en etkin bir şekilde benimsetmek görevini üstlenen okullar⁷ ve okuldaki en önemli enstrüman olan ders kitapları, ideolojilerin benimsetilmesinde işlevsel bir rol üstlenmektedirler.⁸

Devletin kendi ideolojisiyle mütenasip bir “kimlik” yaratma idealinin pedagojik vasıtalarından biri yurttaşlık/vatandaşlık kitaplarıdır. Çocuklarda kimlik ve erdem geliştirmek amacıyla kaleme alınan bu kitaplar idealize edilen pek çok değer ve kavramın benimsetilmesi ve yerleştirilmesinde etkili olmuştur. Toplumda yeni bir kimlik ve aidiyet duygusunu yaratmak üzere oluşturulan yurttaşlık tanımlamaları, bu kitaplarla topluma yerleştirilmeye çalışılmıştır. Vatandaşlık ders kitapları vasıtasıyla var edilmeye çalışılan “vatandaş/yurttaş yaratma” projesi II. Meşrutiyetle başlamıştır. 1908 sonrasında müfredat programlarında yapılan değişikliklerle, geleceğin vatandaşlarını şekillendirmeye yönelik bir mühendislik kaygı gözetilerek, “Malumat-ı Medeniye ve Ahlakiye ve İktisadiye” dersleri okullarda okutulmaya başlanmıştır.⁹

Batı’da 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren merkezi otoritelerin çevredekiler için bir “siyasî aidiyet” ve “sadakat duygusu” geliştirmek amacıyla vatandaşlık eğitimine önem verildiği görülmektedir. Batı’dan yaklaşık 50 yıl sonra Meşrutiyet döneminin eğitimcileri bu eğitimin Osmanlı Devleti için de bir zaruret olduğuna kanaat getirmişlerdir. Fransız eğitim sistemi model alınarak hazırlanan müfredatlara uygun kitaplar yazılmış ve Osmanlı Devleti’nin çöküşüne son verilmeye yönelik idealin arka planı hazırlanmaya çalışılmıştır. Vatandaşlık eğitimi ile ilgili bu süreçte vatandaş kimlik ve erdemlerini geliştirmeye yönelik mesajlar ders kitapları üzerinden verilmiş istenmiştir. Eğitim programına dâhil edilen ve genelde dilci, tarihçi ve hukukçu kimliği ile öne çıkan yazarlar tarafından hazırlanan Osmanlı Tarihi, Osmanlı Coğrafyası ve Malumat-ı Medeniye dersleri bir “Osmanlı kim-

⁵ Sevil Büyükalın, “Ders Kitabı ve Öğretim Programı İlişkisi (Ders Kitabında Eğitsel Tasarım)”, *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Sosyal Bilgiler*, (Ed. Cemalettin Şahin), Ankara, 2003, s.101.

⁶ Kemal İnal, *Eğitim ve İktidar Türkiye’de Ders Kitaplarında Demokratik ve Milliyetçi Değerler*, Ankara, 2004, s.85-86.

⁷ Türker Aklan-Doğu Ergil, *Siyaset Psikolojisi. Siyasal Toplumsallaşma ve Yabancılaşma*, Ankara, 1980, s.79-81.

⁸ Mustafa Müjdecici-Cem Karakılıç, “Dönemin Ders Kitaplarında 27 Mayıs 1960 İhtilali ve Etkileri”, *Ekev Akademi Dergisi*, Y.11, S.31, Bahar 2007, s.56-57.

⁹ Füsün Üstel, *“Makbul Vatandaş”ın Peşinde II. Meşrutiyet’ten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi*, İletişim, İstanbul, 2004, s.27.

liği" etrafında entegrasyonu hedeflemiştir. "Vatan", "vatandaşlık", "vatanseverlik", "iyi vatandaş" ve "kardeşlik" vurgularıyla öne çıkan kitaplarda öncelikle kişinin doğup büyüdüğü ve yaşadığı sınırlar, sonrasında devletin coğrafi bütün sınırları "vatan" olarak tanımlanmıştır. Buna göre bir fert için doğup büyüdüğü şehir kendi memleketi, bütün Osmanlı toprağı da vatani olarak belirtilmiştir. Vatandaşlık bir ailenin ferdi olmak, vatan ortak ev, vatandaş vatanın evladı, vatandaşlar da birbirinin kardeşi olarak betimlenmiştir. Vatanseverliğin insanı özverili hale getirdiği belirtilmiş ve "en yüce fazilet" olduğu da vurgulanmıştır. İyi vatandaş olmayı da kendisine, vatanına, milletine, yasalara, hükümete ve diğer insanlara karşı vazifelerini hakıyla yapabilmek olarak değerlendirilmiştir. Osmanlı'nın son dönem vatandaşlık eğitim sürecinde sadece fikrî bakımdan değil beden ve ruh sağlığı bakımından da "ideal vatandaş"ın üzerine düşen görevler değerlendirilmiştir¹⁰. Esasen cumhuriyet döneminin "ideal vatandaş projesi" incelendiğinde de bu durumla paralellikler görmek mümkündür. Cumhuriyetin ilk yıllarının Kiraat Kitapları'nda da ideal vatandaş ve idealize edilen hayat tarzı, çok çalışmak, vatan, millet, bayrak, Türk kimliği ve millî şuur gibi konular ısrarla ve örneklerle ele alınmıştır. Yine Cumhuriyetin ilk yıllarında hazırlanan tarih ve vatandaşlık kitapları da "yeni vatandaş/millet inşa etme" amacına yönelik hazırlanmıştır.

Ülkemizde II. Meşrutiyet'in ilanı ile başlayan kimlik inşasının dönüm noktası Cumhuriyet'in ilanı olmuştur. Türk inkılâbının ilke ve esaslarını benimsemiş, millî his ve vatan muhabbeti yüksek, cüzi ve külli görev ve sorumluluklara sahip bir nesil ve bu ilke ve esaslarla mücehhez bir "kimlik inşa etmek", eğitim vasıtasıyla şeklen ve fikren "müeddeb (uslu) vatandaş kimliği" vücuda getirmek cumhuriyet elitlerinin de en temel vazifelerinden biri olmuştur. Cumhuriyetin kendi ideolojisiyle mütenasip bir "kimlik yaratma" idealinin pedagojik vasıtası yine Vatandaşlık kitaplarıdır. Resmi yurttaşlığın kült metni olan Vatandaş İçin Medeni Bilgiler kitabı, 1931 yılında neşredilmiştir. Kitapta yer alan pek çok konu Atatürk'ün direktif ve fikirleri çerçevesinde değerlendirilmiştir.¹¹

Bilindiği gibi Atatürk özellikle iki dersin öğretimi ve müfredatı konusunda hassasiyet göstermiştir. Bunlardan biri Tarih dersi diğeri de -sonraki adıyla- Yurttaşlık Bilgisi dersidir. Esasen "Atatürk'ün fikirleri ve telkinlerinden mülhem" hazırlanan "Vatandaş İçin Medeni Bilgiler" kitabı incelendiğinde hem Atatürk'ün yeni vatandaş tipi konusundaki yaklaşımı hem de kendisinin bu konudaki hassasiyeti daha iyi anlaşılacaktır. "Memleket

¹⁰ Füsün Üstel, "Makbul Vatandaş"ın Peşinde II. Meşrutiyet'ten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi, s. 36, 73, 101-116

¹¹ Fatma Gürses, "Kemalizm'in Model Ders Kitabı: Vatandaş İçin Medeni Bilgiler", *Akademik Bakış*, C.4, S.7, Kış 2010, s.234.

sevgisini beslemek” amacıyla hazırlanan kitabın konularında “Cumhuriyetimize temel olan prensiplerinde kanuna ve asrımızın umumî kaidelerine uyan esaslar” ele alınmaktadır¹².

Dil ve tarih öğeleri üzerinden Cumhuriyetin ideal vatandaş tipolojisinin ortaya konulduğu Vatandaş İçin Medeni Bilgiler kitabı, Cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze kadar oluşturulan vatanseverlik bağlamında bir yurttaşlık anlayışının temel belirleyici metni olmuştur. 1930’lu yıllarda da ortaokullarda okutulan vatandaşlık ders kitabı olmuştur. Tek parti döneminden sonra yazılan kitaplarda da Cumhuriyetin ilk yıllarının temel yaklaşımları göz önünde bulundurulmuştur.

Araştırma konumuz olan 1950-1960 yılları arasında da benzer gerekçelerle pek çok vatandaşlık kitabı yazılarak ilk ve orta dereceli okullarda tedris edilmiştir. Bu kitaplardan en önemlileri Ziya Sönmez, **Yurttaşlık Bilgisi I**, Anadolu Matbaası, İzmir 1953; Sabahattin Arıç, **Yurttaşlık Bilgisi, V**, Ders Kitapları İstanbul 1954; Hayri Tülin, **Yurttaşlık Bilgisi, IV**, Kanaat Yayınları, İstanbul 1952; Hayri Tülin, **Yurttaşlık Bilgisi, V**, Kanaat Yayınları, İstanbul 1952; Faruk Kurtuluş, **Yurttaşlık Bilgisi Dersleri, IV**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1950; Faruk Kurtuluş-Osman Kurtuluş, **Yurttaşlık Bilgisi, III**, Okul Kitapları yayınları, İstanbul 1952; Fikriye Sünuhi Arsan, **Yurttaşlık Bilgisi, III**, 1952; Fikriye Sünuhi Arsan, **Yurttaşlık Bilgisi, II**, 1952; Osman Pazarlı, **Yurttaşlık Bilgisi, III**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1960; Fatma Şerbetçioğlu, **Yurttaşlık Bilgisi, I**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1951; İbrahim İleri, **Yurttaşlık Bilgisi, V**, Çeltüt Yayınevi, İstanbul 1956; Ziya Gökalp, **Yurttaşlık Bilgisi, I**, İzmir 1950; Mefharet Akın-Mükerrem Kamil Su, **Resimli Yurttaşlık Bilgisi, I**, İstanbul 1953; Mefharet Arkin-Mükerrem Kamil Su, **Resimli Yurttaşlık Bilgisi, II**, Bir Yayınevi, İstanbul 1953; Mefharet Arkin, **Resimli Yurttaşlık Bilgisi, V**, Bir Yayınevi, İstanbul 1953; Bedia Ermat-Kemal Ermat, **Yurttaşlık Bilgisi Dersleri, V**, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1957; Tezer Taşkıran, **Yurttaşlık Bilgisi, III**, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1950; Tezer Taşkıran, **Yurttaşlık Bilgisi, II**, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1950; Saffet Rona-Halit Aksan, **Yurttaşlık Bilgisi, IV**, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1959; Niyazi Akşit-Osman Eğilmez, **Yurttaşlık Bilgisi, IV**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1958; Halit Aksan, **Yurttaşlık Bilgisi, I**, Ders Kitapları Yayınevi, İstanbul 1952; Hasan Ali Yücel-Rakım Çalapala, **Yurttaşlık Bilgisi, IV**, Atlas Yayınevi İstanbul 1960; Hasan Ali Yücel-Rakım Çalapala, **Yurttaşlık Bilgisi, V**, Atlas Yayınevi İstanbul 1960; Salim Siret Kenres, **Yurttaşlık Bilgisi, IV**, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1955; Salim Siret Kenres, **Yurttaşlık Bilgisi, V**, İnkılap Kitabevi,

¹² A. Âfetinan, *Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1998, s. 7-11

İstanbul 1954 ve Burhan Anıl-İbrahim Beğen, **Yurttaşlık Bilgisi**, I, Çeltüt Yayınevi, İstanbul 1956'dır.

Söz konusu kitaplar erken cumhuriyet dönemi kimlik politikalarının bir devamı olarak kabul edilebilir. Bu kitaplar aynı zamanda 27 yıllık tek parti iktidarının ardından halk iradesiyle iktidara kavuşan Demokrat Parti'nin idealize ettiği kimliği değerlendirebilmek açısından da son derece önemlidir. Zira Demokrat Parti iktidarına yöneltilen eleştirilerin kâffesi Kemalizm'den kopuş hususundaki eleştirilerden mürekkeptir. Dönemin vatandaşlık kitapları üzerinde gerçekleştireceğimiz inceleme Demokrat Parti'nin kimlik tasavvur ve tahayyülünü ifşa edeceği gibi kendisinden önceki süreçle ilgili benzerlik ve farklılıklar hakkında fikir verecek mahiyettedir.

I. MUSAVVER TÜRK KİMLİĞİ VE VASIFLARI

Dönemin kimlik arayışı ve inşası içerisinde biz kavramının rolü oldukça büyüktür. Zira musavver ve muhayyel projenin tutarlı bir surette işleyebilmesi kimliğin doğru olarak tespit edilmesiyle mümkündür. Kimliğin tespit edilerek içselleştirilmesi vatanın mukadderatı açısından da son derece elzemdir. Bu durum Türk adını verdiğimiz milletin yeniden tanımlanmasını zorunlu kılmaktadır. Dönemin vatandaşlık kitapları daha çok "biz kimiz?" etrafında şekillenen bir kimlik tespiti ile bu sorunsal üzerine gerçekleştirilen muhtelif senaryolara sahne olmuştur.

Biz, yani "Türkler, tarihin yazdığı en eski, en yüce milletiz."¹³ "Milletimizin şanlı ve eski bir tarihi vardır..."¹⁴ "Türkiye'nin her köşesinde şanlı tarihimizin bir parçasını bir sayfasını görürüm. Eski kaleler, çeşmeler, köprüler, keroansaraylar, müzeler, anıtlar, büyük şehirlerdeki muhteşem kubbeleri, ince oymalı minareleriyle ulu camiler ve türbeler Türk uygarlığının çok eski ve çok zengin olduğunu gösterir."¹⁵ Türk tarihi mertlikler, kahramanlıklar, zaferler ve medeniyetlerle doludur.

Türk milletinin mayası sağlamdır. Hiçbir şey onun kanındaki asaleti bozamaz, hiçbir şey onun iman dolu ruhunu sarsamaz.¹⁶ Türk zeki, disiplinli

¹³ Hayri Tülin, *Yurttaşlık Bilgisi*, IV, Kanaat Yayınları, İstanbul 1952, s. 52.

¹⁴ Niyazi Akşit-Osman Eğilmez, *Yurttaşlık Bilgisi*, IV, Remzi Kitabevi, İstanbul 1958, s. 73.

¹⁵ Faruk Kurtuluş, *Yurttaşlık Bilgisi Dersleri*, IV, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1950, s. 18-19.

¹⁶ Faruk Kurtuluş-Osman Kurtuluş, *Yurttaşlık Bilgisi*, III, Okul Kitapları yayınları, İstanbul 1952, s. 48.

ve dayanıklıdır¹⁷, tok gözlü ve cömerttir¹⁸, haysiyeti, izzetinefis ve kabiliyeti yüksektir¹⁹. Türk milleti cesur ve konukseverdir. Doğruluğu sever, vefakâr, temiz yürekli ve iyi ahlak sahibidir.²⁰ Türk milleti yardımı, iyiliği seven bir millettir.²¹ Türk'te acıma ve yardım duyguları pek kuvvetlidir. Türk yalnız kendinden olanlara değil, felakete uğrayan herkese acır. Bu gibilerin imdadına koşmaktan büyük bir zevk alır.²²

Türk özgürdür, kölelik nedir bilmez²³, esirliği katiben kabul etmez²⁴. Türk milleti tarih boyunca bağımsız yaşamıştır. Hiçbir yabancıya buyruğuna girmemiştir²⁵. Yurduna, milletine el uzatanlara karşı bütün varlığıyla savaşmıştır.²⁶ Türk barışseverdir. Hiçbir milletin yaşayışına karışmaz. Başkalarının topraklarında gözü olmaz.²⁷ Kendi topraklarında gözü olana ise sıcak bakmaz.²⁸

Dönemin kimlik ideali, topluluğun yaşayacağı mekân tasavvurunun, tabiatıyla “vatan/yurt” kavramının ve bu mekâna duyulması gereken aşk ve sadakatin “vatanseverlik” kavramının kurgulanmasını gerektirmiştir. Bu dönemde vatan kavramı, toprak (territoryal), kökenle ilgili (atalar mirası) ve milletçe kolektif olarak yaşanan mekân olarak üç boyutta ele alınmıştır. Vatan için fedakârlık yapmak, ölmek, savaşmak gibi duygulu anlatımlar, dönemin romantik milliyetçilik yönünü ortaya koymaktadır. Vatanseverlik, en yüce fazilettir. Vatandaşlık, organik bir bütünün üyesi, ailenin bir ferdi olmaktır. Vatan ise ortak bir evdir. Vatandaş, vatanın evladı, vatandaşlar birbirinin kardeşidir.

Vatanın zarureti Arkin-Su tarafından “Türk yurdu olmasa Türk ulusu olur mu?”²⁹ ifadesiyle vurgulanmaktadır. Türk vatanı ise Anadolu ve Rumeli topraklarıdır. Bu topraklar ecdadımızın kan dökmek pahasına bize emanet

Resim — 27
Hasta komşuyu arayıp sormak, Türk geleneğidir.

¹⁷ Bedia Ermat-Kemal Ermat, *Yurttaşlık Bilgisi Dersleri*, V, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1957, s. 45.

¹⁸ İbrahim İleri, *Yurttaşlık Bilgisi*, V, Çeltüt Yayınevi, İstanbul 1956, s. 41.

¹⁹ Tezer Taşkıran, *Yurttaşlık Bilgisi*, III, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1950, s. 9.

²⁰ Saffet Rona-Halit Aksan, *Yurttaşlık Bilgisi*, IV, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1959, s. 30.

²¹ Kurtuluş, age., s.53.

²² Ziya Sönmez, *Yurttaşlık Bilgisi*, I, Anadolu Matbaası, İzmir 1953, s. 61.

²³ Tülin, age., s.54.

²⁴ Salim Siret Kenres, *Yurttaşlık Bilgisi*, IV, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1955, s.65.

²⁵ Tülin, age., s.53.

²⁶ Hasan Ali Yücel-Rakım Çalabalpa, *Yurttaşlık Bilgisi*, V, Atlas Yayınevi İstanbul 1960, s. 22.

²⁷ Kurtuluş, age., s. 56.

²⁸ Fikriye Sünuhi Arsan, *Yurttaşlık Bilgisi*, III, 1952, s. 79.

²⁹ Meharet Arkin-Mükerrem Kamil Su, *Resimli Yurttaşlık Bilgisi*, II, Bir Yayınevi, İstanbul 1953, s. 34.

ettiği sahadır. Bu nedenle ülkemizin her karış toprağı bizim için kutsaldır.³⁰ Üstelik devletimiz dünyanın en güzel, en verimli toprağı üzerinde kurulmuştur. Suları güzel havası sağlamdır. Bu topraklar bizi besler, doyurur. Türk üzümü, Türk inciri, Türk tiftiğı, Türk kömürü bu topraklardan elde edilir. Bu güzel topraklar Türk devletinin özel malıdır.³¹

Türk milleti, bugünkü yurdundan son derece memnundur. Çünkü derin ve şanlı geçmişin; büyük, kudretli atalarının mukaddes miraslarını bu yurttan muhafaza edebileceğine ve zenginleştirilebileceğine kanidir. Ancak vatanına kasteden düşmanlara karşı son derece haşındır. "...63 ildan meydana gelen Türkiye bölünmez bir bütündür. Güzel vatanımızdan bir karış toprak ayırlamaz. Vatan topraklarından bir parçasına, bu güzel yurdun bir köşesine herhangi bir düşman göz diker ve saldırırsa o zaman 20 milyon Türk hep birden ayaklanır, düşman yok edilinceye kadar, kadın, erkek, genç, ihtiyar bütün Türk milleti savaşa katılır. Aziz vatanımız için seve seve canımızı veririz. Bu bizim en kutsal borcumuzdur."³²

Dönemin kimlik inşasında cumhuriyetin ilk yıllarında olduğu gibi saltanata ve tahakküme karşı nefret, Osmanlı adının ifade ettiği manaya ve çerçeveye karşı mesafeli bir yaklaşım söz konusudur. Padişah ve onun inhisarı altındaki devlet yine ötekileştirmenin esas durumundadır. Esaret ve hürriyet, monarşi ve demokrasi, tahakküm ve millî hâkimiyet esasları uzlaşmaz birer çelişki olarak sık sık vurgulanmaktadır. Selçuklular ve Osmanlılar gibi ailelerden gelen sultanlar uzun zaman Türk milletini kendi egemenlikleri altında tutmuşlar, memleketi diledikleri şekilde idare etmişlerdi.³³ "İyi padişah ancak bir talih işidir... Osmanlı padişahı her şeydir ve her şey padişahındır. Bütün milletin hatta padişah ailesinden olanların bile hayatları padişahın elindedir. İsteddiğini yaşatır, istediğini öldürür... Padişah fena olduğu zaman millet meclisini dağıtabilir ve milleti kendi uğrunda kurban edebilir."³⁴ "Osmanlı tarihi bu hususta birçok örnekle doludur. Memleket müstebit padişahlardan çok çekmiştir. Bilhassa II. Abdülhamit'in, memlekete yaptığı fenalıklar çok büyüktür. Çünkü padişah yalnız taç ve tahtını korumaktan başka bir şey yapmamıştır. Memleket ve millet tamamen bakımsızdır. Hızla ilerleyen dünya önünde Türk milleti çok geri kalmıştır. Abdülhamit'in idaresi 1877'den 1922'ye kadar geçirilen bütün ulusal felaketlerin başlıca sebebidir..."³⁵

Osmanlı hanedanı içerisinde eleştiri ve hakarete maruz kalan en önemli padişah ise Vahidettin'dir. Vahidettin, yalnız bizim için değil, bütün dünya

³⁰ Akşit-Eğilmez, age., s. 73.

³¹ Tülin, age., s. 52-53.

³² Kurtuluş, age., s. 67.

³³ Mefharet Arkin-Mükerrem Kamil Su, *Resimli Yurttaşlık Bilgisi*, III, Bir Yayınevi, İstanbul 1953, s. 11.

³⁴ Tezer Taşkıran, *Yurttaşlık Bilgisi*, II, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1950, s. 41-42.

³⁵ Arsan, age., s. 15.

milletleri için bir hainlik örneğidir.³⁶ Zira O, milletin açtığı savaşa iştirak etmemiştir. Kurtuluş savaşını gerçekleştirenleri düşman ve hain olarak ilan etmiştir.³⁷ Yalnız, kendini ve hanedanını düşünmüş ve düşmanla işbirliği yapmıştır. Ve nihayet, millet böyle alçakları padişahlıktan uzaklaştırmıştır.³⁸

Bu olumsuz yaklaşıma karşı, Osmanlı Hanedanına yönelik olumlu ifadeler de yok değildir. Zaman zaman padişahların faziletlerine ait metinlere de yer verilmiştir. Niyazi Akşit ve Osman Eğilmez, hanedanın son yüzyıl içindeki olumsuz imajına karşın, Osmanlı padişahlarının ilk zamanlar memleketi çok iyi idare ederek parlak zaferler kazandığını ve büyük sanat eserleri vücuda getirdiği gerçeğini ihmal etmemiştir. Ancak ilgili cümleler devlet idaresinin tereddi ve tağayyürü hakkındaki klişe ifadelerle sürüp gitmektedir.³⁹ Bütün bu yaklaşımları, dönemin millî ve manevi değerlere temayülü ile açıklayabilmek mümkündür.

II. ÇALIŞMAK ERDEMİDİR

II. Meşrutiyet dönemi ders kitaplarındaki “teşebbüs-i şahsi” vurgusu yerini toplumun bütününe millî kalkınmacı proje temelinde seferber etmeye yönelik bir “sorumluluk/görev ahlâkı” temasına bırakır. “Görev ahlâkı” vurgusu ekonomik az gelişmişliğe gönderme yapmaksızın, “çalışma”yı kendinde bir değer, erdem ve son tahlilde bir ahlâki var oluş biçimi olarak sunar.⁴⁰ Türk çocuğu ise devamlı çalışmalı ve çalışmayı bir erdem ve şeref olarak telakki etmelidir: “... Çalışıp kazanmak yüksek bir ahlak kuralıdır. Güzel ve faydalı şeylere daima küçük yaşlarda başlamalıdır. Öğrenci ailesi muhtaç olmasa bile çalışıp kendi harçlığını kendi çıkarmalıdır. Hiç olmazsa kitap, kalem ve defterlerini kendi alabilmelidir. Artık hayat küçük yaşlardan itibaren yoğaltılmaktan üretmenliğe geçmeyi emrediyor. Dersler buna mani değildir. Çalışkan ve planlı çalışan öğrenciler için zaman pek çoktur. Yeter ki bu zaman iyi kullanılmış olsun. Okul zamanı çalışmak mümkün olmasa bile oldukça uzun bir tatil süreci vardır. Gayretli ve hevesli bir çocuk sene içinde gayret gösterir, çalışır sınıfını geçer ve bu süre içinde bir işte çalışarak pekâlâ harçlığını çıkarabilir. Hatta okulunu

³⁶ Taşkiran, II, s. 41-42.

³⁷ Rona-Aksan, age., s. 71-72.

³⁸ Taşkiran, III, s. 13.

³⁹ Bkz. Akşit-Eğilmez, age., s. 76.

⁴⁰ Füsün Üstel, *Makbul Vatandaş'ın Peşinde: II. Meşrutiyet'ten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi*, s. 190.

*bitirinceye kadar bir hüner ve meslek sahibi bile olur..."*⁴¹ Zira "...Çalışan adam şerefli bir insan, yararlı bir vatandaşdır..."⁴²

Mademki çalışmak bir erdem ve şereftir o halde beklemek gereksizdir. Pekâlâ, herkes içinde bulunduğu şartlara bakmaksızın çalışıp bir meslek sahibi olabilir ve hatta olmak zorundadır⁴³: "...Boş vakitlerinizde ve tatilinizde tanıdığımız bir ayakkabıcı yanında çalışmak hiçte kaçırılacak bir fırsat değildir. Şayet bir tüccar olmayı düşünüyorsanız o zaman boş vakitlerinizde herhangi bir ticaret evinde görev alınız. Varsa babanızın veya akrabanızın dükkânında ticaret evinde çalışınız. Onların hesap işleriyle, yazılarıyla, siparişleriyle, gelen ve giden malların cinsleriyle ilgileniniz. Müşterilere nasıl muamele yapıldığına ve onların isterlerinin nasıl yerine getirildiğine, başka bir dükkânla nasıl ve ne şekilde rekabet edilebileceğine dikkat ediniz. Bu arada iyi mal satışın ve doğruluğun insana neler kazandıracağını daima göz önünde bulundurunuz. Sizde gelecekte iyi bir tüccar olmaya çalışınız..."⁴⁴

Türk İnkılâbının ekonomik modeli olan solidarist korporatist anlayış çalışmak vasfının odak noktalarından biridir. Tüm milletin ortak ihtiyaçlarını karşılamak ve kalkınma hedefini gerçekleştirebilmek amacıyla bütünleşik bir kitle olarak ve birlikte hareket edilmesi gerekir. Buna göre millet geniş çaplı bir iş bölümüne giderek tüm ihtiyacını kendi içinde karşılayacak ve bir dayanışma ruhu geliştirecektir. Zira Türk toplumunda sınıfsal bir düzen yerine birbirine muhtaç meslek zümreleri vardır. İnsanoğlu tek başına yaşayamadığı gibi envai ihtiyaçlarını karşılayabilmek için farklı mesleklerde ihtisaslaşması da mümkün değildir.⁴⁵ O halde topluluk içinde yaşayan her birey hem kendi hem de yurttaşlarının ihtiyaçları için muhakkak bir meslek sahibi olmalıdır. "...İnsanlar birbirine muhtaçtır. Terzi elbisemizi, kunduracı ayakkabımızı, fırıncı ekmeğimizi hazırlar, bunlar olmasalardı bu ihtiyaçlarımızı kendimiz karşılamak zorunda kalırdık. İnsan ne kadar çalışkan, akıllı ve becerikli olursa olsun tek başına her işin hakkından gelemez. Bu yüzden işler aramızda paylaşılmış, bundan da çeşitli meslekler doğmuştur. Her meslek sahibi bir yandan kendi ekmeğini kazanırken, öte yandan başka insanların bir ihtiyacını gidermekte, böylece toplum yaşayışında kolaylık sağlanmasına yardım etmektedir... Yardımlaşma bir yurttaşlık ve insanlık borcudur..."⁴⁶ Bu husus bir başka kitapta şu şekilde değerlendirilmektedir: "...Bütün bu meslek bu zanaat sahiplerine ayrı ayrı ihtiyacımız vardır. Bunlar hayatlarını kazanmak için işlerinde çalışırken bir noksanı, bir ihtiyacı sağlamak suretiyle diğer insanlara, topluluğa faydalı olmaktadır. Bunlar-

⁴¹ Sönmez, age., s. 39.

⁴² Kurtuluş-Kurtuluş, age., s. 57.

⁴³ Osman Pazarlı, *Yurttaşlık Bilgisi*, III, Remzi Kitabevi, İstanbul 1960, s. 105.

⁴⁴ Arsan, age., s. 77.

⁴⁵ Kurtuluş, age., s. 4-5.

⁴⁶ İleri, age., s. 38.

dan başka daha isimlerini sayamadığımız birçok işler vardır. Fabrikalarda çalışan insanlar, ameleler, maden kuyularında çalışan işçiler, odun, kömür satanlar, saçlarımızı kesen berber, ayakkabılarımızı boyayan boyacı, eşyalarımızı taşıyan hamal, şoför, arabacı, hamamcı, lokantacı, otelci, kahveci, sinema ve tiyatrodaki çalışanlar, gazetelerin yazı işlerini yürütenler, gazeteleri basan matbaalar ve gazeteleri caddelerde bağıarak satan ve evlerimize kadar getiren gazeteciler. Bunlara ve bunlardan başka daha birçok iş ve meslek sahiplerine ayrı ayrı muhtacız. Bunlar hep diğer insanların rahatlığı, diğer insanların bir ihtiyacını, bir noksanını tamamlamak için çalışıyorlar..."⁴⁷

Çalışmak ve meslek sahibi olmak kadar zikredilen değerlerin kutsiyeti hususuna da o derece inanmak gerekir. Zira kötü ya da iyi iş yoktur. Kanuna, adaba ve edebe mugayir olmadıktan sonra her iş kutsal ve saygıdeğerdir⁴⁸: "...Mesleğin küçüğü, büyüğü, iyisi, fenası olmaz. Kanununun edep türlerinin yasak etmediği her meslek kutsaldır..."⁴⁹

Vatandaşlık kitaplarında tasavvur edilen ideal Türk kimliğinin can alıcı noktalarından biri tembelliktir. Sosyal Darwinist bakış açısının uzantısı olarak tembellik Cumhuriyet'in "ekonomik ötekisi" olarak tanımlanmıştır. Cumhuriyetçi anlatıda işsiz yoktur, çalışmayan/tembel vardır. Tembellik ise asla tasavvur ve kabul edilemeyen marazi bir hastalıktır: "...Kötü ve fena olan şey çalışmamak, hiçbir iş yapmamak, tembel tembel oturmaktır. Bunlar hazır yiyecekler, ötekinin berikinin sırtından geçinen böylelikle karınlarını doyuran insanlardır. Bunlara parazit deriz. Bu gibi insanların toplulukta bir mevki, bir değeri yoktur. Çalışan insanlar onlara fena nazarla bakarlar, fena muamele yapar hatta hakaret ederler. Onlarda izzetinefis, şeref yoktur. Bu gibi insanlar bir gün bu kötü huylarını bırakır, bir sanat, bir iş sahibi olurlarsa hayatlarını kazanır ve diğer insanların yanında bir mevki sahibi olarak haysiyet ve şereflerini kurtarırlar..."⁵⁰ Çalışkan ve tembel kavramları çerçevesinde sunulan kimlik ve kurgulanan istikbal son derece çarpıcı ve hatta ürkütücüdür. Tembel insanlar şerefli ve saygıdeğer şahsiyetler de değildir: "...Değer vermeye layık olmayanlar ancak başkalarının sırtından geçinen tembel kimselerdir. Böylelerini topluluk ayıplar. Bir mesleğe sahip olanlar ise her yerde saygı görürler..."⁵¹ "...Meslek sahibi olan cemiyet içinde faydalı ve şerefli bir ferd olarak yaşar. Kendisi ve ailesi rahat ve mesut yaşar, işinde ihtisas kazanır. Mesleksiz insan ise belirli bir işte çalışmadığından nihayet işçilikten ileri gidemez..."⁵² "...Çalışan insan kimseye yük olmadan rahat yaşar. Ailesini geçindirir, yurduna hizmet eder, zamanını faydalı ve zevkli geçirir. Çalışmayan

47 Kurtuluş-Kurtuluş, age., s. 53

48 Sabahattin Arıç, *Yurttaşlık Bilgisi*, V, İstanbul 1954, s.71; Pazarlı, age., s. 105.

49 Arsan, age., s.75.

50 Kurtuluş-Kurtuluş, age., s. 53.

51 Arıç, age., s. 77.

52 Pazarlı, age., s. 104.

insanlar ise yoksul düşer ve başkalarına muhtaç olurlar. Hırsızlık, yankesicilik, haydutluk gibi topluluğa zarar veren hareketleri ancak işsiz insanlar yapar. Çalışan insanlar zamanlarını bir işle doldurdukları için fenalıklardan uzak kalırlar...”⁵³

Çalışmak yalnız bir takım kişisel muvaffakiyetler açısından değil aynı zamanda sorumlu olduğumuz aile ocağı ve bilhassa vatan için son derece önemlidir.⁵⁴ Zira çalışan vatandaş memlekete faydalı vatandaş anlamına gelmektedir. Türk çocuğu, hem kendi istikbali hem de vatanın mukadderatı için büyük bir gayret sarf etmek zorundadır. Ziya Sönmez bu hususta Türk çocuklarına şöyle seslenmektedir: “...Gençler alın terleri dökerek çalışınız. Tarlanızın içini dışına çeviriniz. Oradaki hazineden yalnız siz değil, vatan da istifade edecek. İşte o vatan için çalışınız...”⁵⁵ “...Vatanımız Türk çocuklarının gayret ve çalışmalarıyla bir kat daha yükselecektir. Vatanımızın kuvvetli olmasını isteyen biz Türk çocukları arılar gibi çalışırız. Akşam eve gelince biraz dinlendikten sonra öğretmenim verdiği vazifeleri hazırlar, yarın ki derslere çalışırım...”⁵⁶ Fikriye Sünuhi Arsan: “...İnsan yapacağı işle yurduna yararlı olmalıdır. Yurdumuzun en çok hangi mesleğe ihtiyacı olduğu daima göz önünde tutulmalı ve bunlar içinden kendimize en uygun olanı seçilmelidir...”⁵⁷ demektedir. Fatma Şerbetçioğlu ise çalışmanın manevi sahasına da değinerek tarihten örnekler vermektedir: “...Fatih Sultan Mehmet, yirmi dokuz defa kuşatarak alınamayan İstanbul’u birçok müşküllere göğüs gererek gayret ve kahramanlığıyla bize bırakmıştır. Ahmet Hamdi Yazar, dokuz ciltlik muazzam Kur’an tefsirini yazmak için tam on beş sene sabahlara kadar uğraşmışlardır. Bu sebat ve gayretli hayatta isim yapmaya muvaffak olmuş kimselerde bulacaksınız. Çalışma hakkında söylenecek en mühim söz, onun sadece bir kazanç vasıtası olmayıp, bir iş başarmanın verdiği doyurucu zevk ve saadeti duyurmasıdır. Büyüklerimiz, iş başarmayı ve hepimize güzel eserler bırakmayı mukaddes bir ödev saymışlardır...”⁵⁸

III. TÜRK, AİLE KURAR

Toplumun en küçük ve en önemli müessesesi olan aile, muhayyel kimlik inşasının en önemi unsurlarından biridir. Zira “aile dediğimiz bu küçük topluluk vatan, millet dediğimiz büyük topluluğun temelidir. Bu temel sağlam olur, aileler iyi evlatlar yetiştirirlerse millet de sağlam zengin ve kuvvetli bir millet olur.”⁵⁹ Aile kurumuna Türk geleneklerinde de çok büyük saygı gösterilmiştir.⁶⁰ Eski Türkler, aile yuvasına ocak derler ve onu kutsal sayarlardı. Oca-

⁵³ Anıç, age., s. 76.

⁵⁴ Arsan, age., s. 74. Ayrıca bkz. Hayri Tülin, *Yurttaşlık Bilgisi*, V, Kanaat Yayınları, İstanbul 1952, s.78.

⁵⁵ Sönmez, age., s. 101.

⁵⁶ Kurtuluş, age., s. 16.

⁵⁷ Arsan, age., s. 76.

⁵⁸ Fatma Şerbetçioğlu, *Yurttaşlık Bilgisi*, I, Remzi Kitabevi, İstanbul 1951, s. 35.

⁵⁹ Kurtuluş, age., s. 6.

⁶⁰ Halit Aksan, *Yurttaşlık Bilgisi*, I, Ders Kitapları Yayınevi, İstanbul 1952, s. 39.

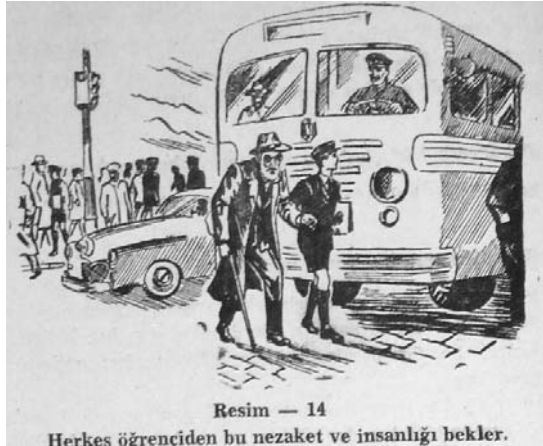
ğım söndü diye aile yuvasının dağıldığını anlatırlardı. Bir ailenin ülküsü, ocağı hiçbir zaman söndürmemek, dağıtmamaktı. Küçük, büyük herkes elinden geldiği kadar bu ocağın iyi olması için çalışırdı.⁶¹

Ailenin en mühim vazifesi çocuk terbiyesidir. Çocuklarını cemiyet ve milleti için faydalı olacak bir terbiye ile büyüten ve onlara şerefli bir isim bırakan aile mesut ve bahtiyar sayılırdı. Baba ailenin reisidir. Bütün ömrünü karısının ve çocuklarının saadetine adanmıştır. Evi o idare eder. Aileyi barındırmak, yedirmek, giyindirmek, bir kelime ile geçindirmek babanın görevidir. Çocukları okutup adam etmek, onları millet ve memleketeye faydalı insanlar olarak yetiştirmek de, başta baba olmak üzere baba ile ananın ortak ödevleridir. Bunun için baba kazancını evine, çoluk çocuğuna harcamalı, rahat ve zevklerini evinde aramalıdır. Çocukların eğitimi ile meşgul olmalı, iyi birer insan olarak yetişmelerine çalışmalıdır. Aile bireylelerini şefkat dolu bir kalple sevmeli ve korumalıdır. Bu görevlerini yerine getirmeyen bir baba, kendisiyle beraber karısı ve çocuklarını da bedbaht eder. Ana, yuvasını kocası ve çocukları için her bakımdan rahat ve saadet bulunabilir biricik yer haline getirmelidir. Yuvasına sarsılmaz sadakat ve ölçüsüz fedakârlık duyguları ile bağlanmak anadan beklenen ilk ödevdir. Çocuklarını insanlığın en aziz ve mübarek duygusu olan analık duygusuyla bağrına basmak, sevgi ve şefkat dolu bu kucakta onlara insanlığın ilk esaslarını öğretmek, vatan ve millet sözlerindeki tatlılık ve kutsallığı duyuracak sesleri fısıldamak ananın en kutsal görevlerini teşkil eder. Çocuklarına toplum hayatının gerektirdiği ilk terbiyeyi ana verir.⁶² O halde bir Türk, muhakkak aile teşkil ederek eşi ve çocuklarının saadeti için yaşmalıdır. Memleketin

Resim — 16
İşte kendisiyle beraber karısı ve çocuklarını da bedbaht eden bir baba.

Herkes öğrenciden bu nezaket ve insanlığı bekler.

Resim — 14

Herkes öğrenciden bu nezaket ve insanlığı bekler.

⁶¹ Tülin, age., s. 8.

⁶² Ziya Sönmez age., s. 32-33.

geleceği ve saadeti ailelerin tesisine ve aile bireylerinin birbirine olan sadakati ve mutluluğuna bağlıdır.

IV. KİMLİĞİN MADDİ VE MANEVİ BOYUTLARI

Hedef olarak belirlenen Türk kimliği, ahlakî ve insanî, millî ve evrensel, dünyevî ve manevi unsurları bünyesinde mezc etmiş, istenilen, beklenen ve özlenen eşsiz bir vatandaş numunesidir. Türk evladı, adetleri ve gelenekleri idrak ederek benimsemiş, millî aidiyet ve millî terbiye duygusunu özümsemiş, kişisel meziyetleri sağlam, evrensel muşerete riayetkâr ve ahlaki ilkelerle techiz edilmiş eşsiz bir insan tipolojisidir:

“...Türk çocuğu doğru sözlüdür. Yalandan nefret eder. Türk devletinin kanunlarına, okulun

nizamlarına, Türk cemiyetinin ahlak kaidelerine içinden gelerek ve bunları severek itaat eder. Türk milletinin ve cemiyetinin evladı olduğunu hatırdan çıkarmaz. Onların haysiyet, şeref, sıhhat ve haklarına riayet eder. Müşterek hayatın icap ettirdiği muşeret ve nezaket kaidelerine uygun hareket eder. Milletinin malını kendisinin de içinde yetiştiği mukaddes ocak olan okulunu ve eşyasını korur. Yurt ve millet hizmetine adanmış olan sıhhat ve kuvvetini zehirli ve zararlı maddelerle tahrip etmez. İyi işler başarmak ve bunların yanında da dinlendirici ve neşe verici faaliyetlerde bulunmak için çok vakte muhtaç olduğunu unutmaz. Vakit kazandırmayıp kaybettiren ve insanı kötü akıbetlere sürükleyen kumar oyunlarından uzak kalır. İyi yerleri sefahatle sefaletin kaynaştığı mahaller, tembellik yuvası olan kahveler onun gidebileceği yerler değildir. İyi ve nazik tavrıdır. Kaba söz ve hareketten daima çekinir. Okuluna muntazam devam eder ve vazifelerini eksiksiz ve kusursuz yapar. Kudretlerini ahenkli bir surette idare etmeyi bilir. Bedeni kadar zekâsını ve bunları verimli ve faydalı kılacak irade kabiliyetini inkişaf ettirir. Bu suretle muvazeneli bir hale getirdiği varlığını milleti ve büyük insanîyet ideali için hayırlı şekilde kullanır...”⁶³ Zira “Türk demek, terbiyeli, kibar ve nazik bir insan demektir. Türk’e bunun dışında hareket yakışmaz.”⁶⁴

Türk evladı nazik ve temiz olmalıdır. Çünkü “...Türkler temiz bir millettir. Hatta temizliği Türkler icat etmiştir denebilir. Başka uluslar yıkanmasını bilmezken bizim paralı, parasız umumi hamamlarımız vardı. Biz temizlik imandandır

⁶³ Ziya Gökalp, *Yurttaşlık Bilgisi*, I, İzmir 1950, s. 3.

⁶⁴ Sönmez, age., s. 92.

diyen bir milletiz. Hiç sevmemişimiz kimselerden biri de eli yüzü, üstü başı pis ve kirli olandır...”⁶⁵ “...Türk çocuğunun kendi varlığa özenmesi, üstüne başına önem vermesi gereklidir. Gece yatarken sabah kalkınca kollarını, bacaklarını, boynunu, kulağını iyice yıkamalıdır. Kirli insanları kimse sevemez. Saçlarımız uzunca iyice tırnaklarımızı her vakit kesmek lazımdır. Bir insanın en ziyade dikkat edeceği yerlerden biri de elleridir. Her yere sürdüğümüz için ellerimiz çabuk kirlenir. Bu sebeple sık sık yıkamalıdır...”⁶⁶ Ancak kişisel temizlik tek başına yeterli değildir. Ait

olduğumuz çevremize de aynı dikkat ve ihtimamı göstermek gerekir: “Sokaklarda, parklarda, bahçelerde, taşıt vastalarında, eğlence yerlerinde, bütün umumi yerlerde temizliğe ve yurttaşların sağlığı için gerekli kurallara dikkat ediniz. Kağıt ve saire süprüntüleri yerlere atmayıp belediyemizin türlü yerlere koymuş olduğu çöp sepetine atınız. Yerlere katıyen tükürmeyiniz; çünkü bilirsiniz ki tükürükteki mikroplar havaya karışarak birçok yurttaşı zehirleyebilir.”⁶⁷

Türk çocuğu tahripkâr ve vandalist değil, ihya ve inşa edendir.⁶⁸ “Türk evladı medeni ve bozucu değil, kurucu, kırıcı değil, koruyucu, yıkıcı değil yapıcı, öldürücü değil, yaşatıcıdır. Türk milleti yıkıcı değil yapıcı ve yaşatıcı bir ulustur. Bilhassa devlet ve millet mallarına karşı çok yakın bir ilgi gösterir. Onlardaki kutsallığa saygı göstermeyi asla unutmaz. Bindığı bir trene yazı yazmanın ve çizgiler çizmenin bile bu saygı duygusuna zarar getirebileceğini bilir. Hizmetinde kullanılan her şeyin vicdan ve namusuna emanet edildiğinin farkındadır. Köyündeki kuyunun bir taşını oynatmak bile büyük bir suçtur...”⁶⁹

Türk kimliğinin ve bu kimliğe sahip Türk çocuğunun bir diğer vasfı umumi yerlerde mütehasıs, ilkeli ve disiplinli bir hareket tarzı benimsemesidir. Türk evladı sıraya riayetkâr, tahripten kaçınan, yar-

⁶⁵ Age., s.92.

⁶⁶ Tülin, age., s.44.

⁶⁷ Şerbetçioğlu, age., s. 96.

⁶⁸ Şerbetçioğlu, age., s. 11.

⁶⁹ Sönmez, age., s. 94.

dım sever ve dürüsttür.⁷⁰ “Park, meydan ve plajlarda birbirini rahatsız etmez. Vatandaşları taciz edecek hareketlerden sakınır. Aslında bu gibi umumi yerlerde vatandaşların sıhhatini bozacak tükürmek ve kirletmek gibi hallerden sakınmak her medeni insanın borcudur. Bu yerlerde sıraya girmek bir başkasının işgal ettiği yeri işgal etmemek yine en önde gelen medeni vazifelerdendir...”⁷¹ Zira sıraya girmek medeni hayatın lüzumlu kıldığı bir zorunluluktur. “... Şehir büyüdükçe ve hareket arttıkça buna lüzum ve ihtiyaçta o nispette artar. On binlerce, yüz binlerce, milyonlarca insanın birlikte yaşadığı şehirlerde sıraya girme usulünü kaldıracak olursanız, çocuklar, çocuklu aileler, kadınlar, ihtiyarlar, hastalar, sakatlar vs. kimse-ler bir otobüse, bir trene binmek için, bir gişeden bilet almak için ne zahmetler, ne sıkıntılar, ne eziyetler çekerler. Hatta yalnız onlar mı? Çok defa pehlivan yapılı kimseler bile kan ter içinde kalırlar...”⁷²

Türk çocuğu yaşlı ve düşkünlere yer verir⁷³, yüksek sesle konuşmaz⁷⁴, çantasını sallamadan, koşmadan yürür, büyüklerine selam verir, sofrada dik oturur ve sağdan yürür⁷⁵, müsrif değil, tutumludur⁷⁶, sokaklara tükürmez, yerlere çöp atmaz⁷⁷, alış verişe hile karıştırmaz, bilet almadan yolculuk yapmaz, başkasının malına el uzatmaz⁷⁸, zararlı maddeler kullanmaz⁷⁹, komşuları ve arkadaşlarıyla dostane geçinir ve yardımseverdir.⁸⁰ Velhasıl Türk ve Türk çocuğu ahlaki kendisine mürşit edinmiş eşsiz bir insan modelidir.

V. YERLİ MALI HERKES ONU KULLANMALI

Türk çocuğunun en belirgin vasıflarından biri de yerli malı kullanmaktır. “Yerli malı kullanmak yer altı ve yer üstü gelir kaynaklarımızın işlenmesi, gelişmesi demektir...”⁸¹ Vatanını seven Türk çocuğu, ne alacaksa önce yerlisini arar. Yerli malı almak millî ekonomiyi korumanın ilk şartıdır.⁸² Yerli malı yurdumuzda yetişen ve yapılan mallardır. Eskiden bizim yurdumuzda Avrupa mallarına fazla değer verilirdi. Bir malın iyi ve güzel olduğunu anlatmak için “Avrupa malıdır” denirdi. Bu yanlış düşünce padişahlık devrinden kalmıştır. Çünkü o zaman yurdumuzda fabrikalar yok denecek kadar azdı. En önemli besinlerimizi başka memleketlerden getirirdik. Şeker,

⁷⁰ Age., s. 91.

⁷¹ Gökalp, age., s. 24.

⁷² Sönmez, age., s. 93.

⁷³ Şerbetçioğlu, age., s. 96.

⁷⁴ Age., s. 39.

⁷⁵ Tülin, age., s. 44.

⁷⁶ Mefharet Akın-Mükerrem Kamil Su, *Resimli Yurttaşlık Bilgisi*, I, İstanbul 1953, s. 107.

⁷⁷ Burhan Anıl-İbrahim Beğen, *Yurttaşlık Bilgisi*, I, Çeltüt Yayınevi, İstanbul 1956, s.77.

⁷⁸ Aksan, age., s. 91-92.

⁷⁹ Kenres, V, s. 57.

⁸⁰ Gökalp, age., s. 15.

⁸¹ Mefharet Akın, *Resimli Yurttaşlık Bilgisi*, V, Bir Yayınevi, İstanbul 1953, s. 62.

⁸² Yücel-Çalapala, age., s. 110.

buğday, pirinç, yağ, konserve gibi besinler bile dışarıdan gelirdi. Kumaş, cami çivi, çimento, kağıt gibi şeylerin iyileri yurdumuzda yapılmazdı. Bunun için halk Avrupa malını beğenirdi. Paramızı yabancı ülkelere akıtan bu çok yanlış düşünce bugün ortadan kalkmıştır. Cumhuriyet devrinde endüstrimizin gelişmesine pek büyük önem verildi. Bugün bütün yiyeceklerimizi kendi fabrikalarımızda yapıyor, hatta başka ülkelere satıyoruz. Giydiğimiz ve kullandığımız birçok eşyayı da yurdumuzda yapmaya başladık. Kumaş, kağıt, cam, şeker, kereste, demir-çelik, tayyare, kibrit fabrikaları yurdumuzun bir çok ihtiyaçlarını karşılıyor. Yerli mallarımız Avrupa malları kadar sağlam, ucuz ve güzeldir. Paramızın yabancı ülkelere gitmemesi ve fabrikalarımızın çoğalması için yerli malı kullanmak lazımdır. Yerli malı kullanmazsak fabrikalarımız zarar görür, yalnız tarımla uğraşmak zorunda kalırız. O zaman başka ülkelere ucuza hammaddeler satar, onlardan yapılmış maddeleri pahalı olarak alırız. Paramız dışarıya gider, yurdumuz fakirlerdir, ulusal ekonomimiz bozulur. Bir savaşa girmek zorunda kaldığımız zaman da kendimize lazım olan şeyleri başka devletlerden alamaz ve yurdumuzu koruyamayız. Bunun için yerli malı kullanmalıyız... Yerli malı kullanmak her Türkün vazifesidir. Bütün yurttaşlar yerli malı kullanırlarsa yurdumuz daha çok zenginleşir.⁸³

VI. EVRENİN MEHAFİLİ MUKADDES DEVLET

Araştırma sahamızla alakalı olan kimlik tasavvurunun en önemli unsuru vatandaşın devlete karşı bir takım yükümlülüklerle mücehhez ve mükellef olmasıdır. Dönemin siyasal algısında haklardan çok görevlerle tanımlanan yurttaşlık, bireyin devlete karşı sorumluluklarının bulunduğu düşünce-sine işaret etmektedir. Ancak toplum için nelerin iyi olduğunu devlet saptayacağından devlet otoritesine itaat ve yurttaşlık sorumluluklarının gereklerinin yapılması tüm toplumun yararına bir davranış olarak görülür.⁸⁴ Zira “...biz devletin yap dediğini yapmak, yapma dediğini yapmamak zorundayız. İyi bir vatandaş, iyi bir Türk, devletin buyruklarını yerine getirir... Vatandaşlar onun buyruklarını ne kadar yerine getirirse o devletin kuvveti, şerefi de o kadar üstün olur... Devleti biz meydana getirdiğimiz halde devlet hepimizden başka, hepimizin kuvvetinden farklı bir varlıktır...”⁸⁵ “...Anne ve babanız sizi yetiştirmek için nelere katlandıklarını hepiniz bilirsiniz. Buna karşılık şimdi sözlerini dinlediğiniz gibi yarın ihtiyarladıkları zaman onları seve seve bakacak, rahata kavuşturacaksınız. Size iyiliği dokunan yalnız anneniz babanız değildir. Canınızı, malınızı, yurdunuzu ve istiklalinizi koruyan devletimize karşı da yapmaya borçlu olduğumuz ödevler var-

⁸³ Arıç, age., s. 53.

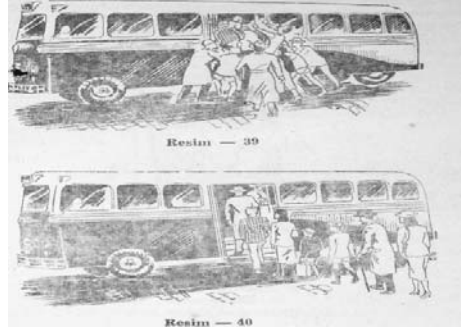
⁸⁴ Harmit Emrah Beriş, *Tek Parti Döneminde Devletçilik*, Liberte Yayınları, Ankara 2009, s.104-105.

⁸⁵ Mefharet Arkin-Mükerrem Kamil Su, II, s. 38.

dır...⁸⁶ Bu ödevler vergi vermek, askerlik yapmak ve seçime iştirak etmektir.

Vergi vermek bir vatandaşın devlete karşı en önemli vazifesidir.⁸⁷ Vergi vermek demek vatandaşların varlıklarına, kazançlarına göre devletin masraflarına katılması demektir.⁸⁸ Devlet yurttaşa karşı yüklediği vazifeleri ancak vergiden sağladığı gelire başarabilir.⁸⁹ Çünkü Hükümet halkın güvenlik içinde ve rahat yaşaması için birçok büyük işler görür. Ordular besler, mahkemeler kurar. Okullar, hastaneler açar. Yollar ve limanlar yapar. Tren, vapur ve uçak gibi araçlarla ulaştırma işlerini sağlar.⁹⁰ Yurttaşlar vergi vermezlerse bu işler yapılamaz. Bunun için vergi vermek en büyük vazife ve vatan topraklarına karşı olan mukaddes borcumuzdur.⁹¹ "... Hiç kimse vergiden istisna edilemez."⁹² Ancak bu mukaddes borçtan kaçanlar da mevcuttur.

Bu gibi şahıslara kaçakçı adı verilir. "...Kaçakçılık hırsızlıktır. Kaçakçı devlet kasasından para çalan adam demektir. Devlet kasasından para çalan adam hırsızdır. Kaçakçı, yurdumuza, milletimize zarar verdiği için iğrenç bir insandır. Her Türk açık alınlı, namuslu olarak yaşamayı ister. Kaçakçılık yapmaz."⁹³ Her Türk çocuğu, kaçakçıları vakit geçirmeden ihbar etmek zorundadır. "...Bildirdiği halde bunlara göz yuman ve haber vermeyenler onlarla ortaklık etmiş olurlar. Hükümetle el birliği ederek kaçakçılarla savaşmak yurt ve namus borcudur."⁹⁴

Vatandaşın devleti karşı bir diğer vazifesi askerlik yapmaktır. Bu nitelik tarihin en eski devirlerinden beri Türk kimliğinin değişmez bir parçasıdır. Ancak dönemin vatandaşlık kitapları Sosyal Darwinizm'in ders kitaplarına aksetmiş bir tezahürü durumundadır. Sosyal Darwinizm, toplumların her zaman bir savaşa hazır olması gerektiği, savaş olasılığının toplumları güçlü kılacağı ve güçsüz toplumların yok olacağı ilkesine dayanmaktadır. Bu nedenle yok olmak istemeyen devletler mütemadiyen güçlü olmalı, savaşa hazır bulunmalı ve savaş olasılığının bilinciyle hareket etmelidir. Hayatın

⁸⁶ Kenres, V, s. 45.

⁸⁷ Taşkıran, III, s. 5.

⁸⁸ Kurtuluş-Kurtuluş, age., s. 37-38.

⁸⁹ İbrahim İleri, age., s. 30.

⁹⁰ Arıç, age., s. 24.

⁹¹ Kurtuluş-Kurtuluş, age., s. 37-38.

⁹² Pazarlı, age., s. 60.

⁹³ Ermat-Ermat, age., s. 24.

⁹⁴ Kenres, V, s. 43.

mücadele olduğu gerçeğinden yola çıkan devletler bazı önlemler almalıdır. Her devlet savaş çıkması ihtimaline odaklanmış bir yapıya bürünmeli, bütün organlarını ve gücünü bunun için seferber etmelidir: “...*Karada ve denizde canlı mahlûklara bakınız. Hepsi birbirleriyle kıyasıya savaş halindedirler. Kediler yakaladıkları kuşları parçalarlar, büyük balıklar küçüklerini yutarlar. Tabiatta kuvvetliler zayıfları ezerler. Aynı durum insan cemiyetleri arasında da görülür. Kuvvetli ve büyük milletler küçük milletlerin istikallerini ellerinden alır, esir gibi çalıştırlar. Afrika ve Avustralya’da bugün bile başkalarının boyunduruğu altında yaşayan birçok cemiyetler vardır. Müstakil ve hür yaşamak isteyen bir millet mutlaka kendi kuvvetine dayanmalıdır. Milletler arasında varlığını korumak için bundan başka çıkar yol yoktur. Yurdunu ve istiklalini korumak için silahu elinde her fedakârlığa hazır bir millet kuvvetli olurlar. Yurdu ve istiklali için fedakârlıktan kaçan, silahını elinden bırakan milletler yaşamak hakkına sahip değildirler...*”⁹⁵ O halde “...belirli bir yaşa giren bütün erkek gençler askerlik vazifesini yapmalı, kışlalarda ve talim yerlerinde modern silahları kullanmayı, bir komuta altında toplu bir şekilde hareket etmeyi öğrenmelidirler.”⁹⁶ Aslında “Türkler asker bir millettir. Askerlik vazifesini hem kutsal bir borç hem de erkeklik şanından sayarlar.”⁹⁷ “Askerlik çağına girince hepimiz seve seve askere gider, askerliği öğrenir, iyi bir asker olarak evimize döneriz. Zamanı gelince yani savaş boruları çalınca hepimiz bu ordularla, bu donanma ve hava kuvvetleriyle birlikte savaşa katılırız. Savaşta şanlı bayrağımızı zafere ulaştırmak için bütün varlığımızla çalışırız. Son damla kanımıza kadar çarpırız. Vatan topraklarını korumak için seve seve can veririz. Aziz vatana karşı borcumuzu böyle öderiz.”⁹⁸ “Bu şerefli ödevi yapmaktan kaçanlar vatanına karşı ağır bir suç işlemiş olur.”⁹⁹ Zira “...silâh altında iken askerden kaçmak çok fena ve şerefsiz bir harekettir. Hiçbir Türk’ün affedilemeyeceği bir suçtur... Yurdunu seven hiçbir Türk çocuğu böyle şerefsiz bir duruma düşmemelidir.”¹⁰⁰

Vatandaşın devlete karşı yükümlülüklerinden biri de seçimdir. Seçim aynı zamanda demokrasinin temeli ve özüdür.¹⁰¹ Her Türk vatandaşı demokrasinin tezahürü olan bu hakkı mutlak surette kullanmalıdır. Demokrasi ise halk idaresi anlamına gelen cumhuriyettir. “Cumhuriyet son dört yüz yıllık idareler içinde insanlığın bulduğu en iyi yönetim şeklidir...”¹⁰² “Yüzyıllar boyunca çeşitli milletlerin tecrübeleri göstermiştir ki, şimdiye kadar bulunabilinen idare şekillerinin en iyisi demokrasidir. Çünkü demokrasi kusurlarını gören, onları

⁹⁵ Pazarlı, age., s. 73-74.

⁹⁶ Age., s. 75

⁹⁷ İleri, age., s. 26.

⁹⁸ Kurtuluş, age., s. 62.

⁹⁹ Arsan, age., s. 68.

¹⁰⁰ Pazarlı, age., s. 84-85.

¹⁰¹ Hayri Tülin, *Yurttaşlık Bilgisi*, V, Kanaat Yayınları, İstanbul 1952, s. 75.

¹⁰² Arsan, age., s. 15.

düzelteyi gaye edinen bir rejimdir.”¹⁰³ “Monarşi ve oligarşi idareleri halka hiçbir zaman emniyet vermemişlerdir. Bu rejimlerde halkın canı, malı, ırzı daima tehlike altında kalmıştır. Halk, bilgisini, kabiliyetlerini gösterememiş, dilediği gibi çalışmamış istediği işi tutamamış, kazancını bildiği gibi harcayamamıştır.”¹⁰⁴

“Eski Türklerde de demokrasi idaresi vardı. Bütün büyük işler halk toplantılarında görüşülür ve karara bağlanırdı... Demek ki, Türklere ta ilk zamanlardan beri milletin kuvvetine dayanır, millî egemenliği her şeyin üstünde tutardı.”¹⁰⁵ Demokrasinin vazgeçilmez unsurlarından biri ise seçimdir. “...Medeni insanların en belli vasıfları yurttaşı oldukları memleketin milletvekili seçimlerine ve hemşerisi oldukları şehir ve kasabanın belediye seçimlerine, oturdukları köy ve mahallenin ihtiyar heyeti seçimlerine katılmasıdır...”¹⁰⁶ “Seçimlerle oy veren her vatandaş memleketine karşı bir sorumluluk da yüklenmiş olur. Çünkü verdiği oylarla kendi adına iş görece kimseleri kendisi seçmiş olur. Bu sebeple seçim hak ve hürriyetlerini kullanırken yalnız memleketin umumi menfaatlerini göz önünde bulundurmak ve bunu en iyi yapacağını inandığı kimseleri seçmek lazımdır.”¹⁰⁷ “Yurttaşlar seçimlere katılmazlarsa devlet idaresi layık olmayanların, fırsatçıların eline düşebilir. Bu hal kötü sonuçlar doğurabilir... Seçmen olan her yurttaş seçim günü oy kullanmayı millî bir borç saymalı, her engeli yenerek sandık başına gitmeli, değerine inandığı kimseye oyunu vermelidir.”¹⁰⁸

Resim — 11
Koklamak hakkın, koparmak asla.

Demokratik hayatın gereklerinden biri de başkalarının fikir ve düşüncelerine saygı göstermektir. Kendi fikirlerinin doğruluğuna inanıp saplanmak, çok çirkin ve fena bir harekettir. Her şeyi ben bilirim, her işe benim aklım erer, diye düşünmek ve başkalarının düşüncesi ve inanışlarını küçümsemek veya hiçe saymak her zaman ayıp sayılmış ve fena karşılanmış hareketlerdendir. Birlikte çalışan ve beraber yaşayan insanlar arasında bir mesele üzerinde her zaman fikir ve inanış ayrılıkları olabilir.¹⁰⁹ Ayrıca insan, istediği dini seçmek ve seçtiği dinin gereklerini yapmak veya yapmamak hürriyeti-

¹⁰³ Arkin-Su, III, s. 16.

¹⁰⁴ Kurtuluş-Kurtuluş, age., s. 5.

¹⁰⁵ Taşkıran, III, s. 5.

¹⁰⁶ Şerbetçioğlu, age., s. 93-94.

¹⁰⁷ Pazarlı, age., s. 47.

¹⁰⁸ İleri, age., s. 25-26.

¹⁰⁹ Sönmez, age., s. 26.

ne de sahiptir... Türkiye Cumhuriyeti'nde reşit olan herkes istediği dini seçmekte serbest olduğu gibi belli bir dinin törenlerini yapmakta da serbesttir.¹¹⁰ Biz bu serbestliği laiklik olarak adlandırırız. *"Laiklik din ile devlet işlerini birbirinden ayırmak demektir. Başkasının dinine karışamayız. Kimse devlet işlerine din perdesi altında karışamaz. Osmanlı İmparatorluğu zamanında böyle değildi. Ramazanlarda oruç bozanlar ceza görür, hapse atılırdı. O zamanlar din adamları her şeye burnunu sokarlardı. Kitaplara resim koymanın, yabancı dil öğrenmenin günah olduğunu söylerlerdi. Yurdumuzda cumhuriyet dönemine kadar hiçbir büyüğümüzün heykeli yapılmaması bu yüzdendir. İşte anayasamız herkesi dininde serbest bırakmış, din işlerini devlet işlerinden ayırmıştır."*¹¹¹

SONUÇ

İlgili dönemin kimlik inşasında cumhuriyetin ilk yıllarında olduğu gibi saltanata ve tahakküme karşı nefret, Osmanlı adının ifade ettiği manaya ve çerçeveye karşı mesafeli bir yaklaşım söz konusudur. Padişah ve onun inhisarı altındaki devlet yine ötekileştirmenin esası durumundadır. Esaret ve hürriyet, monarşi ve demokrasi, tahakküm ve millî hâkimiyet esasları uzlaşmaz birer çelişki olarak sık sık vurgulanmaktadır. Türklüğü idealize gayreti anlamlı bir sürecin takipçisi durumundadır. Türk zeki, cömert, cesur, hürriyetperver, konuksever, vefakâr ve kahramandır. Vatanseverlik, en yüce fazilettir. Vatandaşlık, organik bir bütünün üyesi, ailenin bir ferdi olmaktır. Vatan ise ortak bir evdir. Vatandaş, vatanın evladı, vatandaşlar birbirinin kardeşidir. Türk inkılâbının ekonomik modeli olan solidarist korporatist anlayış çalışmak vasfının odak noktalarından biridir. Türk toplumunda sınıfsal bir düzen yerine birbirine muhtaç meslek zümreleri vardır. İnsanoğlu tek başına yaşayamadığı gibi envai ihtiyaçlarını karşılayabilmek için farklı mesleklerde ihtisaslaşması da mümkün değildir. O halde topluluk içinde yaşayan her birey hem kendi hem de yurttaşlarının ihtiyaçları için muhakkak bir meslek sahibi olmalıdır. Çalışmak dönemin vatandaşlık kitaplarında tasavvur edilen ideal Türk kimliğinin can alıcı noktalarından biridir. Hedef olarak belirlenen Türk kimliği, ahlaki ve insani, millî ve evrensel, dünyevi ve manevi unsurları bünyesinde mezc etmiş, istenilen, beklenen ve özlenen eşsiz bir vatandaş numunesidir. Türk evladı, adetleri ve gelenekleri idrak ederek benimsemiş, millî aidiyet ve millî terbiye duygusunu özümsemiş, kişisel meziyetleri sağlam, evrensel muaşerete riayetkâr ve ahlaki ilkelerle teçhiz edilmiş eşsiz bir insan tipolojisidir.

Bu mana ve çerçevede tasavvur, tahayyül ve tatbik edilen kimliğin cumhuriyet elitlerince tasavvur ve tatbik edilen kimlikle mutabık olduğu

¹¹⁰ Arsan, age., s. 24-25.

¹¹¹ Kenres, IV, s. 72.

anlaşılmaktadır. Ancak ilgili kitapların satır aralarında dönemin politik, fantastik ve enfüsi karakterini yansıtacak ibareler de yok değildir. Osmanlı saltanatının faziletlerine ait metinler satır aralarındaki gizi deşifre eder niteliktedir. Saltanatın parlak zaferleri ve büyük sanat eserleri vücuda getirdiği gerçeği ihmal edilmemiştir. Bütün bu yaklaşımları, dönemin millî ve manevi değerlere temayülü ile açıklayabilmek mümkündür. Ancak bu temayül Kemalizm'den sapma olarak telakki edilecek bir eksen kaymasını işaret etmemektedir. Bu bağlamda Demokrat Parti iktidarına yöneltilen eleştiri ve askeri müdahalenin gerekçeleri anlamsız kalmaktadır. Zira dönemin vatandaşlık kitapları özelinde hedef olarak belirlediği kişisel ve zihinsel dönüşüm bir istihaleden ziyade istikrarı ifade eder bir mahiyettedir.

KAYNAKÇA

- ÂFETİNAN, A. Medenî Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1998.
- AKIN, Meharet -Mükerrem Kamil SU. Resimli Yurttaşlık Bilgisi, I, İstanbul 1953.
- AKIN, Meharet -Mükerrem Kamil SU. Resimli Yurttaşlık Bilgisi, II, Bir Yayınevi, İstanbul 1953.
- AKIN, Meharet. Resimli Yurttaşlık Bilgisi, V, Bir Yayınevi, İstanbul 1953.
- AKLAN, Türker -Doğu ERGİL, Siyaset Psikolojisi. Siyasal Toplumsallaşma ve Yabancılaşma, Ankara, 1980.
- AKSAN, Halit. Yurttaşlık Bilgisi, I, Ders Kitapları Yayınevi, İstanbul 1952.
- AKŞİT, Niyazi-Osman EĞİLMEZ. Yurttaşlık Bilgisi, IV, Remzi Kitabevi, İstanbul 1958.
- ALANKUŞ, Sevda- M. YUMRUL. "Yeni Hayali Kimlikler Ve Yurttaşlar Demokrasisi", Birikim Dergisi, Sayı: 71-72, (Mart-Nisan 1995).
- ANIL, Burhan -İbrahim BEĞEN. Yurttaşlık Bilgisi, I, Çeltüt Yayınevi, İstanbul 1956.
- ARIÇ, Sabahattin. Yurttaşlık Bilgisi, V, Ders Kitapları İstanbul 1954.
- ARSAN, Fikriye Sünühi. Yurttaşlık Bilgisi, II, 1952.
- ARSAN, Fikriye Sünühi. Yurttaşlık Bilgisi, III, 1952.
- BÜYÜKALAN, Sevil. "Ders Kitabı ve Öğretim Programı İlişkisi (Ders Kitabında Eğitsel Tasarım)", Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Sosyal Bilgiler, (Ed. Cemalettin Şahin, Ankara, 2003).
- ERMAT Bedia-Kemal ERMAT. Yurttaşlık Bilgisi Dersleri, V, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1957.
- GÖKALP, Ziya. Yurttaşlık Bilgisi, I, İzmir 1950.
- GÜRSES, Fatma. "Kemalizm'in Model Ders Kitabı: Vatandaş İçin Medeni Bilgiler", Akademik Bakış, C.4, S.7, Kış 2010.
- İLERİ, İbrahim. Yurttaşlık Bilgisi, V, Çeltüt Yayınevi, İstanbul 1956.
- İNAL, Kemal. Eğitim ve İktidar Türkiye'de Ders Kitaplarında Demokratik ve Milliyetçi Değerler, Ankara, 2004.
- KABAPINAR, Yücel. "Bir Öğretim Materyali Olarak Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Ders Kitapları", Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Ders Kitapları, (Ed. Cemil Öztürk, Dursun Dilek), Ankara, 2004.
- KARAKILIÇ, Cem. "Eğitimin 2008 Karnesi", Türkiye Yazarlar Birliği Yıllığı 2009, Haz. Faruk Yılmaz-Rıfki Kaymaz, Ankara 2009.
- KENRES, Salim Siret. Yurttaşlık Bilgisi, IV, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1955.
- KENRES, Salim Siret. Yurttaşlık Bilgisi, V, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1954.
- KURTULUŞ, Faruk-Osman Kurtuluş. Yurttaşlık Bilgisi, III, Okul Kitapları yayınları, İstanbul 1952.
- KURTULUŞ, Faruk. Yurttaşlık Bilgisi Dersleri, IV, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1950.
- MÜJDECİ, Mustafa-Cem KARAKILIÇ, "Dönemin Ders Kitaplarında 27 Mayıs 1960 İhtilali ve Etkileri", Ekev Akademi Dergisi, Y.11, S.31, Bahar 2007.
- PAZARLI, Osman. Yurttaşlık Bilgisi, III, Remzi Kitabevi, İstanbul 1960.
- RONA, Saffet-Halit AKSAN. Yurttaşlık Bilgisi, IV, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1959.
- SÖNMEZ, Ziya. Yurttaşlık Bilgisi, I, Anadolu Matbaası, İzmir 1953.
- ŞERBETÇİOĞLU, Fatma. Yurttaşlık Bilgisi, I, Remzi Kitabevi, İstanbul 1951.
- TACAR, Pulat. Kültürel Haklar Dünyadaki Uygulamalar Ve Türkiye İçin Bir Model Önerisi, Ankara: Gündoğan Yayınları, Haziran 1996.
- TAŞKIRAN, Tezer. Yurttaşlık Bilgisi, II, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1950.

- TAŞKIRAN, Tezer. Yurttaşlık Bilgisi, III, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1950.
- TÜLİN, Hayri. Yurttaşlık Bilgisi, IV, Kanaat Yayınları, İstanbul 1952.
- TÜLİN, Hayri. Yurttaşlık Bilgisi, V, Kanaat Yayınları, İstanbul 1952.
- ÜSTEL, Füsun. "Makbul Vatandaş"ın Peşinde II. Meşrutiyet'ten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi, İletişim, İstanbul, 2004.
- YÜCEL, Hasan Ali -Rakım ÇALAPALA. Yurttaşlık Bilgisi, IV, Atlas Yayınevi İstanbul 1960.
- YÜCEL, Hasan Ali -Rakım ÇALAPALA. Yurttaşlık Bilgisi, V, Atlas Yayınevi İstanbul 1960.

